

Savivaldžių (vietos) bendruomenių raida ir perspektyva šiuolaikinėje Lietuvoje

Saulius Nefas

*Mykolo Romerio universitetas
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius*

Straipsnyje apžvelgiama savivaldos institucijų ir savivaldžių (vietos) bendruomenių raida Vakarų šalyse ir Lietuvoje. Autorius teigia, kad daugelis mokslininkų, anksčiau tyrinėjusių šią problemą, bendruomenes suvokė kaip žmonių funkcionavimą uždaroje gamybos sistemoje, o XX a. pabaigoje daugiau dėmesio pradeda teikti bendruomenės narių tarpusavio ryšiams, kurie reiškiasi konkrečioje gyvenamojoje vietovėje ir, anot tyrinėtojų, yra pagrįsti prigimtinė laisvos bendruomenės teise. Ir pats svarbiausias klausimas – savivaldžių (vietos) bendruomenių perspektyva šiuolaikinėje Lietuvoje.

Pagrindinės sąvokos: *bendruomeniškumas, vietos bendruomenė, savivaldi bendruomenė.*

Keywords: *sociality, local community, local selfgovernment.*

Įvadas

Vietos savivaldos institucijos Lietuvoje kūrėsi 1918–1919 m., tačiau jų atsiradimo šaknys glūdi kur kas giliau. Priešistorė siekia XIII a., kai pagal vokiečių miestų pavyzdį sparčiai kūrėsi atskiros mūsų krašto gyvenvietės. Jos rėmėsi prekybos centro Magdeburgo savivaldos teise arba jos modifikacija (Kulmo, Liūbeko ir „pietų vokiečių“ teisės). Minėtos teisės pagrindas – arkivyskupo Vichmano XII a. antrojoje pusėje Magdeburgo gyventojams suteiktos privilegijos ir XIII a. pirmojoje pusėje sudarytas vokiečių paprotinės teisės normų rinkinys „Saksų veidrodis“. Magdeburgo savivaldos teisės statusas buvo socialinis ir juridinis miestelėnų laimėjimas, dėjęs pagrindus vietos savivaldai, kaip išskirtiniam socialiniam reiškiniui, davęs miestui įvairių privilegijų, atleidęs nuo daugelio prievolių. Ši teisė, arba dar kitaip magdeburgija, buvo universali. Ji sankcionavo įvairias juridinių ir socialinių ekonominių santykių rūšis: vietos valdžios, teismų veiklos, disponavimo žemės nuosavybe, valdžios kompetencijų, bausmių už įvairius nusikaltimus ir kt. Ypač svarbios buvo normos, reguliuojančios prekybą ir amatus, cechų bei pirklių bendrųjų darbą, apmokestinimo tvarką. Magdeburgija – tai pirmoji, kelis amžius (nuo XIII a. iki XVII–

XVIII a.) stabili ir patikima vietos savivaldos Lietuvoje forma. Tačiau, be jurisdikcija pagrįstų normų, atsiradusių anksčiau ar vėliau, yra pastebima, kad visose visuomenėse didelį vaidmenį vaidino savivaldžios vietos bendruomenės, kurių veikla daugeliu atvejų buvo pagrįsta prigimtinė paprotine teise. Tai liudija Lietuvos Statute (1529) randamos įstatymiškos nuostatos, kurios yra perkeltos iš paprotinės teisės.

Kadangi gyvename moderniais laikais, kurių pagrindas yra globalizuota ekonomika ir finansai, milžiniški informacijos srautai bei decentralizuoti valstybiniai dariniai, natūraliai kyla klausimas, kokį vaidmenį tokiomis sąlygomis vaidina teritorinės (vietos) bendruomenės.

Savivaldžios (vietos) bendruomenės koncepcijų kaita

XVII a. pabaigoje buvo suformuluoti kertiniai bendruomenės teoriją apibendrinantys teiginiai. Jie skelbė, kad vietos bendruomenė yra senesnė už valstybę, todėl tokia bendruomenė ir turi savo reikalų sprendimo bei tvarkymo teisę, nepriklausomą nuo centrinės valdžios. Teorijos kūrėjai tyrinėjo feodalinės tėvonijos, viduramžių valstybės, miestų santvarkos atsiradimą, raidą ir pagrindinių teorinės bendruomenės ko-

lektyvinės (komunalinės) nuosavybės formų reiškiniai iki feodalinių formacijų laiko. Svarbiausius savivaldos bendruomeninės teorijos principus pagrindė XIX a. vokiečių mokslininkas G. Maureris, H. Menas (Didžioji Britanija), L. Morganas (JAV) ir M. Kovalevskis (Rusija).

Apskritai teoretikų susidomėjimą bendruomenėmis, jų kitimu sužadino prasidėjusios esminės socialinės permainos, kurias sukėlė Didžioji Prancūzijos revoliucija (1789–1794) ir sparti industrializacija. Pirmuose teoriniuose darbuose, aprašant ir mėginant paaiškinti tuos pokyčius, dažnai buvo skiriami idealūs poliariniai visuomenės tipai. Vienas išreiškėdavo tai, kas buvo iki didžiųjų socialinių permainų XVIII–XIX a., o kitas atspindėjo tų permainų kryptį. Pirmasis tipas – bendruomenė. Tai buvo labiausiai paplitęs visuomenės struktūrinis vienetas iki XIX a., o antrasis – masinė visuomenė, kuri vis labiau ima įsigalėti. Pastaroji, kaip teigė šios doktrinos šalininkai, turėtų apimti mažiausiai vieną valstybę ir nesidalyti į tam tikrus, gana savarankiškus socialinius vienetus.

Pažymėtina, jog praeities tyrinėtojai bendruomenę suvokia kaip dažniausiai pasitaikančią uždara gamybos (daugiausiai žemės ūkio) sistemą. Jie mano, kad ši gamybos sistema egzistavo visuomeninės gamybos priemonių nuosavybės, kolektyvinio darbo ir bendro turimo produkto paskirstymo ir vartojimo pagrindu. Pavyzdžiui, XVII–XVIII a. Rusijoje (kadangi Lietuva prieš jos valią buvo du kartus inkorporuota į Rusiją, tad savivaldos raidos tyrimą siejame ir su kai kuriais ekskursais į šią šalį) įsivyravo lygiavinė žemės perdalijimo sistema. Valstiečio šeima, kuri anksčiau nuolatos naudojos žemės sklypu, tapo kolektyvinio žemės naudotojo (kaimo bendruomenės) dalininke. Sustiprėjo bendruomenės kolektyvinės funkcijos ir teisės vaidmuo, tačiau sumažėjo atskiros kaimo bendruomenės nario vaidmuo. Baudžiavinės teisės sąlygomis tėvonių administracija pripažino kaimo bendruomenę ir jos rinktus atstovus kaip instituciją, reguliuojančią ūkinį ir buitinių kaimo gyvenimą. Kaimo bendruomenė palyginti savarankiškai organizuodavo valstybės prievolių (pagalvės mokesčių rinkimas, rekrutų telkimas ir kt.) vykdymą.

Prigimtinė laisvosios bendruomenės teise grindžiamos vietos savivaldos koncepcija, kurios atskiros idėjos dažnai išskyla kai kurių dabartinių savivaldos problematikos tyrinėtojų (M. Harrio, C. Stebingo) darbuose, niekada, deja, nebuvo veidrodinis savivaldžios bendruomenės praktinės veiklos atspindys dėl konkurencinių rinkos sąlygų reiškinio. Vietos savivaldos tam tikrą nepri-

klausomybę nuo centrinės valdžios tos koncepcijos aiškina taip: savivaldžios bendruomenės varžosi (konkuruoja) dėl socialinių ir gamtinių išteklių (žemės, vandens, mokestinių įplaukų, vyriausybės teikiamų subsidijų ir pan.). Minėtų išteklių deficitas visuomenėje didėja, todėl juos būtina perskirstyti. Konkurencinį bendruomenių savitarpiškumą lemia ir veiksniai, susiję su mobilumu prekių rinkose ir žmonių visuomenėje bei dėl to kylančiomis socialinės kontrolės problemomis. Vis dėlto gana pažangios bendruomeninės teorijos reikšmė vietos savivaldai neabejotina. Ji atitinka plačiųjų gyventojų sluoksnių interesus, grindžia jų teisę į lygų savo gyvenamosios vietovės ūkinį ir kultūrinių reikalų administravimą, t. y. valdymą ir tvarkymą. Minėtina teorija išskirtinai pabrėžia renkamu valdžios institucijų vaidmenį, reikalauja laisvės nuo centrinės valdžios, administracinės komandinės savivalės, biurokratinio kišimosi į savivaldžios bendruomenės kompetencijos dalykus. Prasidėjus pramoniniam perversmui buvo imtasi modifikuoti prigimtinių bendruomenių laisvių ir teisių kompetenciją.

Pramoninis perversmas – gamybinių jėgų raidos šuolis nuo manufaktūros, pagrįstos rankų darbu, prie fabrikinės gamybos, pagrįstos mašininės technika, – faktiškai suteikė žmogui tam tikrą savarankiškumą, leido laisvai įgyvendinti sugebėjimus ir praktinius mokėjimus, verslininkišką iniciatyvą. Asmeninį priklausomumą nuo kitų pakeitė asmeninė laisvė. Ji reikšėsi tuo, kad gamybos priemonių ir pragyvenimo reikmenų užvaldymas bei pavertimas savo nuosavybe besiformuojančios rinkos ekonomikoje nėra žmogaus priklausomybės kokiam nors kolektyvui (savivaldžiai bendruomenei) padarinys.

XIX a. viduryje įsigalėjo vadinamoji valstybinė vietos savivaldos teorija, kuri valstybės ir vietos reikalų valdymo bei tvarkymo pirmenybę teikė miesto valdžiai. Kadangi vietinio valdymo institucijų funkcijas ir kompetenciją nustato valstybinė valdžia, tai tik ji, remdamasi bendrais nacionaliniais, socialiniais-ekonominiais santykiais ir politiniais valstybės vientisumo interesais, atitinkamai gali reguliuoti vietinių bendruomenių veiklą. Dėl išteklių deficito, kuris rinkos sąlygomis atskiruose regionuose sukelia nestabilią socialinę-ekonominę padėtį, atseit dar anksti kalbėti apie visišką vietos savivaldybių savarankiškumą. Pagrindinius šitokios teorijos teiginius išplėtojo Didžiosios Britanijos ir JAV teisminė municipalinių klausimų sprendimo praktika. Valstybinę municipalinio valdymo prigimtį pagrindė F. Gudnou, V. Munro, D. Vilkosas, J. Birdo, F. Liberas XIX a. pabaigoje–XX a. pradžioje pa-

skelbtuose darbuose. Šie mokslininkai vietos savivaldos institucijų funkcijas ir kompetenciją kildino iš suverenios centrinės valstybinės valdžios teisės reguliuoti ir kontroliuoti žemesniųjų organizacinių valstybės struktūrų veiklą.

Reikia pabrėžti, kad ir tarpukario Lietuvoje nebuvo teorijų, kurios remtųsi visišku autonomišku savarankiškumu, prigimtinėmis bendruomenių laisvėmis ir teisėmis savivaldybių veikloje; tuomet pirmenybė buvo teikiama administracinio teritorinio valdymo centro valdžiai (P. Leonas, M. Romeris, P. Barkauskas, S. Cesevičius, K. Čeginskas, A. Jakobas ir kt.). Savivaldybių uždaviniai ir veikla buvo vertinama kaip valstybinis darbas. Pačios savivaldybės Lietuvoje, šios kompetencijos šalininkų manymu, kaip valstybės atitinkamos dalys, praktiškai rūpinasi tam tikrais vietos gyventojų reikalais, juos realiai sprendžia. Be abejo, tai sietina su socialiniu-ekonominiu bei politiniu valstybės vientisumo stiprinimu, vengimu suskaldyti ją į daugelį „kunigaikštystių“. Tačiau neabejotina, kad prigimtinės bendruomeninės laisvės ir teisės ganėtinai stipriai reiškėsi tarpukario Lietuvos socialinėje sanklodoje, t. y. savivaldžioje (vietos) bendruomenėje.

Žinome, kad papročiui susiformuoti reikia kelių kartų, o jam tapti senu – keliolikos. Ilgą laiką papročiai buvo perduodami iš kartos į kartą tik per elgseną arba atsispindėjo tautosakoje. Be to, viename žymiausių Europos teisės dokumentų – Lietuvos Statute (1529) – jau randame ir ne vieną įstatymų nuostatą, perkeltą iš paprotinės teisės. Tai pabrėžiama teiginiais „pagal seną paprotį“, „nesant statute bylai pritaikytų nuostatų, jie gali spręsti pagal papročius“ arba 22 statuto punktas taip ir vadinamas: „Apie žmonių atpalaidavimą nuo naujų mokesčių, pastorių ir darbu, išskyrus tai, kas nustatyta pagal senuosius papročius [17, p. 157], arba valdovas pasižada „išsaugoti senosioms žemės privilegijoms ir papročiams, kurie tose privilegijose yra surašyti, patvirtinti ir naujiems sukurti ir gausinti, kas turėtų prisidėti prie mūsų ir valstybės naudos, mes nutarsime ir spręsimė tik senuoju būdu, taip pat su mūsų Didžiosios Lietuvos Kunigaikštijos tarybos žinia, patarimu ir pritarimu“ [17, p. 168]. Tiesa, tai būdinga ne tik Lietuvos teisei ir kartu bendruomeninei tradicijai. Vėlyvojo feodalizmo laikotarpiu Vakarų Europoje „ne įstatymas, vienareikšmiškai nusakantis suinteresuotų pusių teises ir pareigas ir nustatantis visiems privalomą normą, bet paprotys, besikeičiantis priklausomai nuo vietos, laiko, asmenų ir gausybės aplinkybių, lėmė visus svarbiausius feodalinės teisės praktikos bruožus. <...> net tada, kai tei-

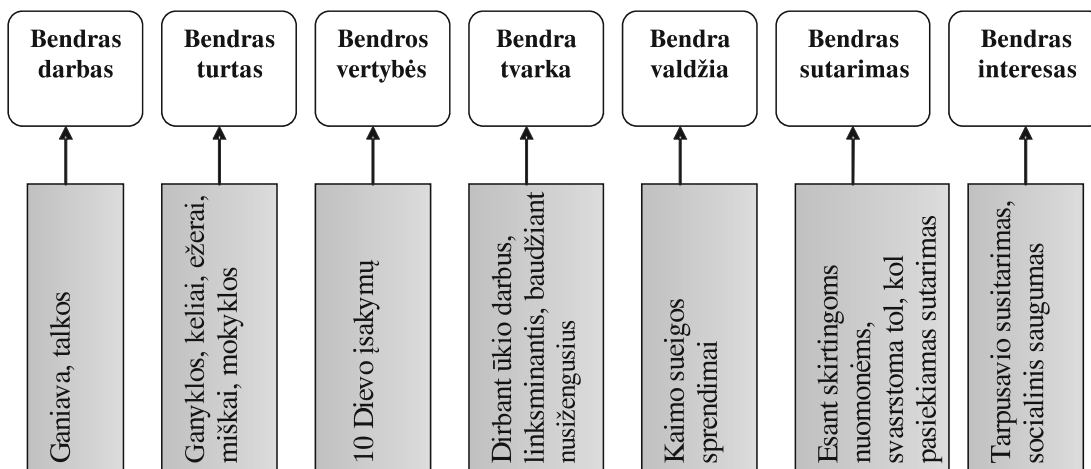
sės normos buvo užfiksuotos, praktikoje paprastai laikytasi ne tiek įstatymo raidės, kiek papročio dvasios. Remtasi atmintyje išlaikytais elgesio pavyzdžiais, papročius išmanančių žmonių aiškumais, moraline sąmone“ [11, p. 161; 163].

Tarpukario Lietuvoje dorovės normos buvo glaudžiai susijusios su socialine tvarka, o šios pagrindas buvo kaimo savivalda. Vadovaudamasi Dešimčia Dievo įsakymų kaimo bendruomenė galėjo fizinėmis bausmėmis bausti arba netgi žudyti vagis, nes jie pažeisdavo principą „nevok“ [19, p. 121]. Tiesa, fizinės bausmės buvo taikomos retai arba visai netaikomos, bet labai dažnai buvo ribojama teisė dalyvauti bendruomenės savivaldoje, – t. y. teisė sueigoje pareikšti savo nuomonę ir būti išklausytam. Kaimo sueiga, kaip pasakoja etnografinė medžiaga, paprastai apsvogusiam neleisdavo net prasizioti ir tiesiai į akis rėždavo: „Nutilk, vagie“ [19, p. 122]. Yra žinoma faktų ir apie kaimo sueigos reakciją į kaime gyvenusių merginų laisvą elgesį: „Sueiga liepia tėvui sudrausti dukterį, kuri savo palaidu elgesiu užtraukia kaimui nešlovę, ir pagrasina, kad jeigu dukterė nepasitaisys, vyrai užpakalį išdegutuosią. Matyt, anksčiau paprotys degutuoti nusikaltusias šeštajam Dekalogo įsakymui moteris ar vartelius, duris, pro kurias tos moterys vaikšto, buvo paplitęs“ [19, p. 124].

Pateiktus pavyzdžius galime nagrinėti administraciniu, teisiniu, kultūriniu požiūriu, tačiau pirmiausia tokie pavyzdžiai atspindi mūsų protėvių viešąją tvarką (kaimynai padės ginti turtą) ir dorovines (Statute minima sąvoka „padorūs žmonės“) nuostatas. Kaip teigia etnografas V. Mačiekus, „savo valstybingumą stiprinančiai Lietuvai svarbi yra protėvių teisinė ir dorovinė patirtis, mūsų laikus pasiekusi lietuvių paprotinės teisės ir tradicinės dorovės normų bei principų pavidalu. Palyginti su tradicine teisine, dorovinė kultūra yra netgi svarbesnė, nes ji, kaip viena iš visuomenės sąmonės formų, yra tiesiogiai susijusi su nusikalstamumu: kuo aukštesnė dorovinė kultūra, tuo mažesnis nusikalstamumas, ir atvirkščiai“ [19, p. 118]. V. Mačiekus siūlo pasinaudojant tradicinio lietuviško kaimo patirtimi spręsti nūdienos problemas.

Ir dorovinės, ir viešosios tvarkos (tarp jų ir savisaugos) normos tarpukario Lietuvoje buvo glaudžiai susijusios su kaimo savivalda, o šios pagrindas buvo kaimo bendruomenė. Bendruomeniškumą ir jo transformacijas pastebime per visą mūsų tautos egzistavimo laikotarpį. Kaip teigia archeologė Pr. Dundulienė, „buvo tikima, kad pramotės gyvūnų pavidalu gyvena genties teritorijoje, sodyboje arba namuose. Jos rūpinasi ko-

Vietos bendruomeniškumą lemia:

1 schema. Vietos bendruomeniškumą lemiantys veiksniai

lektyvo turtu, žemės derlingumu, moterų vaisin-gumu, globoja vaikus, stengiasi, kad išaugtų do-ri kolektyvo įpėdiniai“ [6, p. 11]. Ir sąvoka „ko-lektyvo turtas“, ir „kolektyvo įpėdiniai“ liudija apie tikėjimą bendru gėriu, bendromis vertybė-mis – tai ir yra bendruomeniškumo pagrindas. 1 shemoje, sudarytoje autoriaus, remdamiesi anks-čiau minėtų autorių pastabomis, galime matyti, kas lėmė vietos bendruomeniškumą prieš An-trąją pasaulinį karą ir kaip tai reiškėsi.

Lietuvių kultūra yra laikoma agrarine, o kai-mas ilgą laiką, ypač tarpukario Lietuvoje, buvo pagrindinis socialinis sluoksnis, ūkinės gerovės šaltinis, dvasinės atsparos pagrindas, todėl neat-sitiktinai tyrinėdami bendruomeniškumo raidą ir raišką daugiau dėmesio kreipiame į kaimą ir mies-telius, kuriuose ir reiškėsi savivaldi (vietos) ben-druomenė.

Pažymėtina, kad kitose Europos valstybėse vietinio valdymo ribojamos sistemos, išplėtos XX a. trečiajame dešimtmetyje, ištakos nusidrie-kia į XIX a. pabaigą¹. Būtent tada ten įsigaliojo principas, kad savivaldybės (municipalitetai) ga-li daryti tik tai, ką tiesiogiai leidžia įstatymas. O tai reiškia, kad vietinė renkamoji valdžia turi vien įgaliojimus, kuriuos jai suteikia parlamentai. Bet kuri nenurodyta įstatymuose bei norminiuose ak-tuose savivaldžios bendruomenės veikla buvo lai-koma įgaliojimų ir kompetencijos viršijimu. Teis-mo sprendimu tokią veiklą pripažindavo nete-

kusią galios. Šis principas buvo pradinė skirtin-gų sričių teisminių normų, išsamiai reguliuojan-čių vietos savivaldybių veiklą, atsiradimo paren-giamoji sąlyga, o XX a. penktasis ir šeštasis de-šimtmečiai tapo administracinių teritorinių vie-netų – savivaldybių veiklos sistemų susiformavi-mo etapu. Antrąją pasaulinį karą laimėjęsios valstybės (pirmiausia JAV, Didžioji Britanija, Prancūzija) bandė įdiegti savąją vietinio valdy-mo praktiką tokiose valstybėse kaip Vokietija, Ita-lija, Japonija. Daugelyje Vakarų pasaulio kraštų vyko radikali gyvenamosios teritorijos savų rei-kaų valdymo ir tvarkymo reformos. Jos buvo grin-džiamos žmogiškosiomis vertybėmis įtvirtinant as-menybės prigimtinės laisvės teisinės garantijas. Deja, Lietuva šiuo atžvilgiu gyveno pagal visai kitus principus².

XX a. aštuntajame dešimtmetyje ėmė keis-tis požiūris į savivaldžias bendruomenes. Domė-jimasis jomis pirmiausia atgijo akivaizdžiai įsiti-kinus, kad masinės visuomenės perspektyvos bu-vo perdėtos, juolab kad plėtojantis demokratijai ir valdymo decentralizacijai vis didesnę reikšmę įgavo efektyvumo kriterijai, orientacija į savaval-džių bendruomenių narius, kaip vartotojus (pir-kėjus) ir klientus, siekiant geriau tenkinti jų ben-drus poreikius ir mokią individualią paklausą.

² Pasibaigus Antrajam pasauliniam karui Lietuvoje vyra-vo keletas neigiamų veiksnių, ardžiusių savivaldžią (vietos) ben-druomenę. Tai okupacija ir su ja susijusi partizaninė kova, dėl kurios susipriešino vietos gyventojai, deportacijos, vienkiemių naikinimas, planinis darnios gyvenviečių sistemos kūrimas ir nuosavybės formų prievartinis keitimas (kolektyvizacija).

¹ Deja, Lietuva tuo metu buvo okupuota carinės Rusijos ir savivaldos principai nebuvo plėtojami.

Savivaldžios (vietos) bendruomenės turinio ir reikšmės apibrėžimo problematika

Nuo bendruomenės, kaip visuomeninio fenomeno, pradinės sampratos labai priklauso socialinių pokyčių, vykstančių vietos savivaldoje, įvertinimas. Juk socialinės ir ekonominės permaitos iš esmės keičia bendruomenių narių gyvenimo būdą ir jo kokybę, kelia nemažai įvairių problemų. Jas dažniausiai bandoma spręsti tiek asmenybės, tiek savavaldžių bendruomenių ir visos valstybės lygiais. Tačiau civilizacijos raidos praktika rodo, kad visuotiniai, visą šalį aprėpiantys sprendimai yra labai brangūs ir ne visada rezultatyvūs. Pastebėta, kad dažnai daugelis ir asmeninių (mikro-), ir su visa visuomene (makro-) susijusių problemų kaip tik veiksmingiausiai įveikiamos savivaldžios bendruomenės mastu. Taigi kuo išsamiau suvokiama savivaldžios bendruomenės esmė ir reikšmė, tuo didesnė tikimybė kuo greičiau ir mažesnėmis sąnaudomis įveikti kiekvieno žmogaus gyvenimo problemas, visapusiškiau tenkinti dvasinius ir materialinius poreikius. Tai nėra taip paprasta, nes iškilus reikalui sukonkretinti ir klasifikuoti savivaldžią bendruomenę ir jos viduje arba aplink ją vykstančius socialinius pokyčius daugeliu klausimų kol kas nesutariama. Sociologai, vietos savivaldos teoretikai ir praktikai tarsi vengia tiksliai formuluoti bendruomenės apibrėžimą. Kol kas esama gana skirtingų apibūdinimų, vertinimo kriterijų.

Įvairiopa sąvokos „bendruomenė“ traktavimas, ko gera, sietinas su tuo didžiuliu jos turinio prasminiu krūviu, kuris susikaupė europinėje kultūroje ilgus amžius vartojant bendruomenės terminą. Plačiai polemizuojama, pavyzdžiui, apie šeimos, miesto, kaimo, kaimyninės, teritorinės, tradicinės, šiuolaikinės ir kitus bendruomenių tipus. Reikalą komplikuoja ir tam tikra terminijos painiava. Antai lotynų ir italų *communi*, prancūzų *commune*, bendruomenės sąvoką reiškiantys žodžiai, apibūdinami taip: (1) Vakarų Europos miestų, dar viduramžiais išsikovojuusių nepriklausomumą nuo feodalų (senjorų), bendruomenė; (2) slapta miestiečių sąjunga (dažniausiai Šiaurės Italijoje ir Šiaurės Prancūzijoje), organizavusi viduramžiais sukilimus prieš feodalus; (3) žemiausias administracinis teritorinis vienetas dabartinėje Prancūzijos, Italijos, Belgijos, Liuksemburgo, Šveicarijos, Alžyro ir kitose valstybėse. Struktūrinis komunos (*communi*, *commune*) valdžios darinys paprastai yra gyventojų renkama municipalinė taryba ir jos renkamas arba vyriausybės skiriamas meras. Šiuo metu bendruomenės vardu vadinami savivaldybių teritoriniai vienetai

Austrijoje (Ortgemeinden), Norvegijoje (kommuner), Vokietijoje (Gemeinden).

Nesutariama, kaip geriau versti į lietuvių kalbą, pavyzdžiui, italų *communi*, prancūzų *commune*, anglų *community*, vokiečių *Gemeinden*, *Gemeinschaft*, *Gesellschaft* įvairias reikšmes ir taip nors kiek prisidėti aiškinant daugeliui savavaldžių bendruomenių būdingų problemų ir koncepcijų. Visa tai, be abejo, lemia kai kurios istorinės lingvistinės priežastys. Bendruomenė ir „Lietuvių kalbos žodyne“ [12, p. 752], ir „Dabartinės lietuvių kalbos žodyne“ [4, p. 79] apibrėžiama kaip istoriškai susiformavusi grupė žmonių, sujungtų tarp savęs gamybiniais ir kitais santykiais (pirmąkart bendruomenė, gentinė bendruomenė, kaimo bendruomenė). Vadinasi, šiuo terminu kalbininkai siūlo apibūdinti tik tradicinius (šeimos, žemės, kaimo ir pan.) kolektyvus, kuriuos sieja bendri konkretūs interesai, reikalas „gyventi didelėmis šeimomis arba mažomis bendruomenėmis“ [12, p. 752]. Sociologai savo ruožtu taip pat teigia, kad bendruomenė susiformuoja skatinama aiškaus intereso. Žmonės, turintys tą patį interesą, yra svarbiausias savivaldžios bendruomenės elementas.

Pavyzdžiui, anglų žodžiu *community* įvardijama ne tik vietinė bendruomenė, bet ir įvairios asociacijos, socialinės organizacijos ir sistemos (nuo mažų grupių bei genčių iki apskritai žmonių bendruomenės). Siekiant pabrėžti vietinį savavaldžių bendruomenių veiklos specifiškumą ir išsiskirti glaudžiais intensyvaus dalykinio bendravimo ryšiais jungiamų gyventojų grupių konsolidaciją, vartojamas kaimyninės bendruomenės (*neighbourhood*) pagal gyvenamąją vietą terminas. Beje, čia užsienio kalba bendruomeninės savivaldos institucijos angliškai vadinamos ir *local government*. Išvertus į lietuvių kalbą reiškia „vietinis valdymas“. Didžiojoje Britanijoje dažniausiai šiuo terminu apibūdinama valstybės administracinio teritorinio vieneto gyventojų demokratiškai išrinktos vietos valdymo institucijos ir jų veikla. Toks dalyko supratimas iš esmės ir reiškia vietos savivaldos terminą, bet ne vietinį valdymą. Angliškai vietos savivalda reikėtų pažodžiui tarti *local selfgovernment*. Tad *local government* į lietuvių kalbą derėtų versti „vietos savivalda“, o *local selfgovernment* – autonominis administracinio teritorinio vieneto valdymas, arba vietos autonomija.

Vokiečių kalboje vartojamos sąvokos: *Gemeinde*, „*Gemeinschaft*“, „*Gesellschaft*“. Bendrijos atitikmuo yra *die Gemeinschaft* (grupė asmenų, kuriuos jungia bendros pažiūros), o bendruomenę atitinka du žodžiai – *die Gemeinde* (šis daž-

niau vartojamas parapijos bendruomenės prasme) ir *die Gesellschaft* (žmonių, kurie gyvena kartu ir kuriuos sieja bendri politiniai, ekonominiai ir socialiniai santykiai, grupė) [5, p. 599]. *Gemeinschaft* žmonės jaučia, kad yra kartu, nes priklauso tai pačiai rūšiai. Negalima lengvai atsisakyti priklausymo grupei, nes tai turi emocinę reikšmę ir visai grupei, ir pačiam individui. Žmonės negali paprastai prisijungti prie *Gemeinschaft*: jie yra gimę joje arba pamažu su ja suaugę. *Gemeinschaft* yra beveik visai žmonijos istorijai būdingas modelis, o jos nykimas šiuolaikiniame pasaulyje rodo giminytės pojūčio kitiems bendruomenės nariams praradimą.

Priešingai, *Gemeinschaft*, *Gesellschaft* yra savanoriškas žmonių vienijimasis, grindžiamas šalutiniais santykiais. Vokiečių kalboje *Gesellschaft* nurodo tam tikrą tikslą turinčią organizaciją, o pats žodis plačiau prasme gali būti verčiamas žodžiu „visuomenė“. Žmonės įstoja į *Gesellschaft* ne todėl, kad privalėtų arba kad ji yra natūrali, bet praktiniais sumetimais, kad pasiektų savo tikslą. Vadinasi, šitokiam vienijimuisi būdingi sutartiniai santykiai. Į *Gesellschaft* susitelkę žmonės turi tam tikrą tikslą, nes tai yra savanoriška bendrija [5, p. 123–124].

Savivaldi bendruomenė, žinoma, yra labiausiai paplitusi socialinės vietinės teritorijos ribose gyvenančių žmonių organizacijos forma. Amerikiečių sociologas G. Hilleris, išnagrinėjęs dažniausiai vartojamus 94 bendruomenių apibrėžimus, teigia, kad nors ir yra kai kurių nedidelių turinio ir prasmės skirtumų, 73,3 proc. visų apibrėžimų pagrindiniai bendruomenės požymiai yra šie: (1) socialinė sąveika, (2) gyvenamoji teritorija ir (3) bendras ryšys (arba ryšiai). Kitas tyrinėtojas K. Jonassenas [9, p. 120], remdamasis apibrėžimais, kuriais vietos savivaldos teorijoje ir praktikoje apibūdinamos įvairių tipų bendruomenės, išskyrė šiuos dėmenis: (1) gyventojai, (2) ekonominė teritorijos bazė, (3) specializuotų bendruomenės dalių tarpusavio ryšiai ir darbo pasidalijimas, (4) bendra kultūra ir bendruomenės narių socialinę ir ekonominę veiklą integruojanti sistema, (5) gyventojų vienovės ir priklausomumo tai pačiai bendruomenei suvokimas, (6) galimybė įveikti vietos ir vidaus problemas plėtojant korporacinius ryšius.

Autorius, kurie nagrinėja savivaldžios bendruomenės turinio ir reikšmės apibrėžimo klausimus, galėtume dalyti į dvi grupes. Vieni iš jų – ekonominio požiūrio į bendruomenės šalininkai. Jie linkę bendruomenę vertinti kaip nykstantį išskirtinį reiškinį. Pavyzdžiui, savivaldi miesto bendruomenė traktuojama, anot minėtų tyrinėtojų,

kaip socialinė erdvinė terpė, kurioje individas gali įsigyti teigiamą dalykinę ir gyvenimišką patirtį, įgyvendinti savo profesinius sugebėjimus ir verslininkiškumą. Kiti autoriai svarbiausiais laiko sisteminius bendruomenę apibūdinančius požymius, jos narių socialinį psichologinį bendrumą, interesų ir gyvenimo vertybių vienovę. Pavyzdžiui, R. Nisbetas bendruomenę įsivaizduoja kaip fenomeną, peržengusį vietinio savitarpiskumo ir bendravimo ribas. Jo nuomone, apibendrintas bendruomenės terminas išreiškia visas tarpusavio santykių formas, apibūdinamas intymumo, emocijų jausmų gilumo, moralinės ištikimybės, socialinių asmeninių ryšių ir jų tęstinumo kategorijomis. Pasak R. Nisbeto, „bendruomenė grindžiama žmogumi ... Ji yra jausmų ir minčių, tradicijų ir ištikimybės, kolektyvumo ir valios lydinys. Bendruomenę galima atrasti arba ji gali simboliškai reikštis kažkokioje lokalioje vietoje per religiją, naciją, profesiją ar judėjimą“ [15, p. 47–48]. Šitoks bendruomenės apibrėžimas įdomus tuo, kad jame, viena, glaudžiai išreikšta idealios bendruomenės koncepcija, antra, matomas laiko požiūriu kitokių koncepcijų teorinių nuostatų perimamumas.

Taigi aptarti vartojamas sąvokas problemiška, tačiau šiuo atveju mus labiausiai domina *bendruomenės* ir savivaldžios (*vietos bendruomenės*) sąvokos ir kaip jas galima išskirti iš kitų artimų, bet netapačių sąvokų. Žemiau pateikiama M. Romerio citata liudija nevienodą šių sąvokų supratimą net ir mokslinėje literatūroje.

Pasak M. Romerio, „visuomenė gali būti arba universali, jei mes kalbame iš viso apie žmonių socialinį bendravimą pasaulyje (visame Žemės rutulyje), arba vietinė, jei mes kalbame apie kurios nors tam tikros vietos socialinį bendravimą (galima kalbėti apie Europos visuomenę ir apie Zarasų visuomenę, apie kalnų visuomenę, apie sodžiaus visuomenę, apie kurio nors vieno kaimo visuomenę ir apie kalėjimo visuomenę)“ [20, p. 74].

Kadangi visos šios sąvokos iš tikrųjų yra panašios pagal pavadinamą objektą ir pačių žodžių formą, turinio skirtumą galime tik pajaušti. Pasak A. Lingio, kad atskirtume *bendruomenę nuo bendrijos*, reikia jausmo: „... tikrąjį buvimą bendruomenėje suvokiame kaip sumanytų ir įgyvendinamų darbų tikrumą ir bendruomenę mes priimame kaip kūrinį“ [18, p. 16].

Taigi, kai remiamasi jausmu, kad žmogus priklauso kokiam nors žmonių junginiui, vietos bendruomenę galima atskirti nuo šiuolaikinės įsivaizduojamos bendruomenės, apie kurią yra užsiminęs Benediktas Andersonas, kad visos bendruo-

menės, didesnės už pirmąsias kaimus, kuriuose visi gyventojai vos ne kasdien susiduria akis į akį (turbūt netgi ir jie), yra išsivaizduojamos bendruomenės [1, p. 22]. Iš to, kas pasakyta, autoriaus nuomone, galima teigti, kad *bendruomenė yra žmonių grupė, kurios narius jungia bendras interesas ir vidinis jausmas, jog jie priklauso tai žmonių grupei*. O savivaldžią (vietos) bendruomenę apibrėžiame įvesdami svarbų lokalizacijos veiksnį. Tai *grupė žmonių, gyvenančių ir veikiančių apibrėžtoje teritorijoje³, susijusių bendru interesu ir vidiniu jausmu, kad jie priklauso tai žmonių grupei*.

Savivaldžių (vietos) bendruomenių raidos perspektyva Lietuvoje

Demokratiname pasaulyje bendruomeniškas ir anksčiau, ir dabar pripažįstamas kaip ypatinga vertybė, nusakanti socialinės organizacijos kokybę, todėl yra visokeriopai skatinamas pilietinės visuomenės kūrimo kontekste.

Deja, kitų šalių bendruomeniškumo raidos koncepcijos ar šiuolaikinės teorijos negali pasiūlyti konkrečių bendruomenių savikūros būdų, t. y. paruoštų receptų, kaip tai daryti (o to dažnai nori žmonės, pritariantys bendruomenių plėtrai). Todėl reikia nepamiršti šių dalykų:

1. Lietuvos bendruomenių savikūros sąlygų negalima vertinti siaurai, tarsi šis reiškinys būtų būdingas tik Lietuvai; bendruomenių savikūra ir jų egzistavimas paremti bendražmogiškais vertybėmis (be abejo, turi būti atsižvelgta ir į specifinius veiksnius);
2. Pasaulyje vykstantys globalizacijos, integracijos procesai vienaip ar kitaip veikia visus žmones, kad ir kur jie gyventų, drauge daro įtaką ir bendruomenių savikūros procesams, kurie daugeliu atvejų yra permanentiniai.

Lietuva per savo politines institucijas (Prezidentas, Seimas, Vyriausybė, absoliuti dauguma politinių partijų) deklaruoja Lietuvos atvirumą pasauliui, o integruodamasi į Europos Sąjungą (toliau – ES) ir Šiaurės Aljansą (toliau – NATO), t. y. tarpvalstybinius bendruomeniškus

³ Lokalizacijos svarbą socialinėje struktūroje ir vykstant istoriniam procesui išskėlė vokiečių sociologas Karlas Manheimas. Savo tyrinėjimų srityje – žinojimo sociologijoje – jis teigė, kad mąstymas yra veikla, glaudžiai susijusi su socialine veikla. Taigi pažinimas yra „bendras grupinio gyvenimo procesas“, <...> žmonės „veikia, jungdamiesi arba prieštaraudami vieni kitiems...“.

darinius, turi dar realesnę galimybę perimti tiek ES, tiek NATO šalių vietos bendruomenių savikūros patirtį. Be abejonės, buvimas NATO ir ES yra naujas iššūkis Lietuvai ir jos žmonėms. Ar pasiseks jį įveikti? Galima pagrįstai nerimauti jau vien dėl to, kad šiandien girdime ekonominius, politinius, kultūrinius argumentus „už“ ar „prieš“ integraciją, bet beveik negirdime socialinės srities argumentų. Net ir ES dokumentuose nepabrėžiama, kad socialinės politikos reikalai ES būtų traktuojami kaip prioritetingi. Todėl Lietuva, sprendžiant naujas problemas, pati turi skirti daug dėmesio joms ir, aišku, naudotis europine patirtimi, nes, kaip teigiama Strasbūro sekretoriato memorandume „Dėl piliečių dalyvavimo visuomeniniame vietos gyvenime“, „visos Europos šalys dabar svarsto vietos demokratijos vystymąsi“. Tarp šalių esą nemenkų skirtumų, bet jos turinčios ir bendrų rūpesčių: „faktiškas vietos bendruomenių sugebėjimas atlikti priskirtą vaidmenį“, „piliečių ir vietos tarybos narių santykių kokybė bei piliečių dalyvavimo vietos politiniame procese mastas“ [14, p. 6]. Kitame Europos Tarybos dokumente – Europos kaimo vietovių chartijoje – nusakomi pagrindiniai kaimo vietovių plėtros bei apsaugos pagrindai, apibūdinami krizę kaimo vietovėse atspindintys bruožai, kai „per pastaruosius kelis dešimtmečius kaimas prarado institucijas, kurios įkūnijo jo identišumą: išnyko parapijos, susijungė mokyklos, anksčiau nepriklausomos mažos vietovės buvo sugrupuotos į didesnius vienetus ir t. t.“ [7, p. 8].

Tad Lietuvai vietos bendruomenės klausimas kaip niekad yra aktualus, nes svarbu ne tik numatyti neigiamus padarinius, kurie mūsų gali laukti ne tik viešosios politikos, ekonomikos, bet ir socialinėje srityje, bet ir bandyti jų išvengti. Būtent todėl ir turime ieškoti atsakymo, ar nesame per silpni ir ar sugebėsime išsaugoti ir patobulinti tai, ką turime žmonių tarpusavio santykių srityje, ar nebūsime sugniuždyti neturėdami savivaldžios vietos bendruomenės. Norint tai išsiaiškinti, buvo atliktas kiekybinis ir kokybinis tyrimas, kurių tikslas: **išsiaiškinti, kokį vaidmenį telkiant šiuolaikines vietos bendruomenes (kaimuose, miesteliuose) vaidina institucijos – savivaldybė (seniūnija), bažnyčia (parapija), ir veiksniai – socialinis ir fizinis saugumas bei kultūrinė veikla**. Šio tikslo siekiant buvo sprendžiami šie uždaviniai: **kultūrinės veiklos poveikis šiuolaikinei vietos bendruomenei; jaunimo ir kitų amžiaus grupių požiūris į bendruomenišką veiklą vietos bendruomenėje; vietos bendruomenių aktyvumo laipsnio skirtumas skirtingose Lietuvos geografiniuose regionuose**.

Kiekybinis tyrimas buvo atliktas 2001 m. birželio 1–15 d. (kokybinis – 2005 m. birželio 1–10 d.) parengus anketas respondentams ir ekspertams. Tyrimo generalinė visuma yra Lietuvos Respublikos rajonų savivaldybės (iš viso 48). At-ranka buvo daugiapakopė. Tyrimas vyko penkių apskričių penkiose rajoninėse savivaldybėse. Sa-vivaldybės buvo šios: Alytaus, Anykščių, Biržų, Jurbarko ir Širvintų. Šie rajonai buvo parinkti atsižvelgiant į jų skirtingą lokalizaciją bei savitą Lietuvos regionų politinę, ekonominę, kultūri-nę, etninę raidą. Tačiau dėl bendros ekonomi-kos, vienodo švietimo gyventojų migracijos skir-tumai sparčiai nyksta. Juos, ypač sovietiniais me-tais⁴, pakeitė vienoda gyvensena, kurią lėmė ta pati visos šalies politinė ir socialinė santvarka, bendra ekonomika, standartinė statyba, tos pa-čios televizijos ir radijo laidos, spauda, Lietuvą pasiekiančios pasaulio mados, vienos bendrinės kalbos reikalavimai. Per nepriklausomybės metus pastebėjome daugybę skirtingų vietinių iniciaty-vų šalies regionuose (regioninės televizijos, ra-dijo laidos, spauda, sporto varžybos ir netgi re-giono, kaip padarė žemaičiai, pasai ir kt.). Tai liudija atskirų bendrijų specifinių skirtumų eg-zistavimą ir natūralų poreikį jiems pasireikšti.

Darytina prielaida, kad skirtingų Lietuvos re-gionų vietos bendruomenių bendruomeniškumas gali būti skirtingas. Alytaus raj. atstovauja Dzū-kijos regionui, Anykščių ir Širvintų raj. – Rytų Aukštaitijos regionui, Biržų raj. – Šiaurės Lietu-vos regionui, o Jurbarko raj. – Žemaitijos regio-nui. Iš viso Lietuvos rajoninėse savivaldybėse gy-vena 1875,5 tūkst. gyventojų, o savivaldybėse, kur vyko tyrimas – 180,5 tūkst. gyventojų.

Kiekviename rajone buvo parinkta po dvi se-niūnijas – viena, kur yra gyvesnės bendruome-niškos veiklos iniciatyvos, o kita, kur tokių ini-ciatyvų nėra arba jos labai menkos. Taigi Alytaus raj. buvo parinktos Miroslavo ir Punios seniūni-jos, Anykščių raj. – Svėdasų ir Kurklių seniūni-jos, Biržų raj. – Vabalninko ir Pačeriaukštės se-niūnijos, Jurbarko raj. – Raudonės ir Girdžių se-niūnijos, o Širvintų raj. – Čiobiškio ir Alionių seniūnijos.

Vykdam tyrimą buvo išskiriami keli pagrin-diniai bendruomeniniai ryšiai ir savivaldžias (vie-tos) bendruomenes telkiantys veiksniai (veikian-čios institucijos):

1. *vietos valdžios (savivaldos) institucija* kaip turinti didelę įtaką vietinių bendruomenių akty-

⁴ Atsižvelgiant į gamtinius, etnografinius, ekonominius, geografinius ypatumus Lietuvoje išskiriami septyni regionai [21, p. 177].

vinimui; institucija, galinti aktyvinti savarankiškas bendruomenes bei daryti įtaką centrinei valdžiai;

2. *švietimo*, ypač mokyklų, vaidmuo ir šiuo-laikinei visuomenei, mokant jaunimą bendruo-meniško gyvenimo įpročių, ir pačiam mokyklinės bendruomenės funkcionavimui;

3. *kultūros* (etninių vertybių), labiausiai pa-sireiškiančios per įvairiausių meno kolektyvų veik-los atgaivinimą ir jų svarbą vietos bendruome-nei, bei kitų linksmo bendravimo formų funk-cionavimo telkiant vietos bendruomenės žmones svarba;

4. *bažnytinė-parapinė institucija*, kuri tradi-ciškai vaidino didžiulį vaidmenį propagudama dvasinio-dorovinio gyvenimo normas bei kitas pa-rapijiečių, kaip vietos bendruomenės žmonių, sa-vitaigos formas;

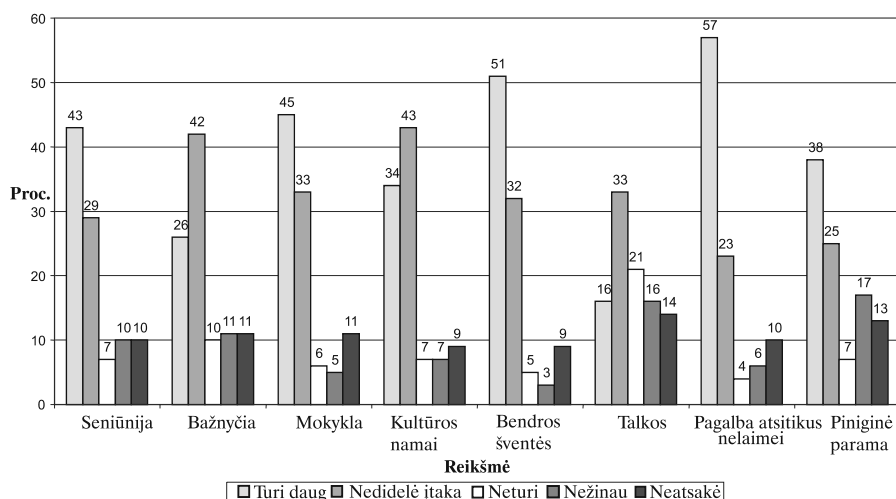
5. *žmogaus saugumas*, labai priklausantis nuo to, kaip vietos bendruomenės žmogus įgy-vendina pilietinę savitaigą ir koks jos santykis su valstybinėmis žmogaus saugumą užtikrinančiomis struktūromis, pvz., policija;

6. *socialinės paslaugos, kurios* yra svarbios šiuolaikiniam ir mūsų valstybėje, ir pasaulyje vykstančių lūžių pažeistam žmogui (invalidumas, ne-darbas, socialinė atskirtis ir kt.), ir vietos ben-druomenės įtaka šiems procesams.

Šių sričių išskyrimą galime pagrįsti šiais ar-gumentais: tradiciniu (Lietuvos istorijoje šios sri-tys labai priklausė nuo bendruomenės arba tie-siog reiškėsi vietos bendruomenėje) ir funkcinio praktiniu (t. y. kiek kokybiškai šių sričių funkci-jas gali vykdyti arba su vykdytojais bendradar-biauti ne profesionalai, o savanoriai-bendruo-menininkai). Pirmiausia buvo tirti veiksniai, tu-rintys įtakos buriant žmones bendrauti. Tenden-cijas galima matyti iš 1 grafiko. Pagalba atsitikus nelaimei lyg ir suprantama (ji vaidina žmones telkiantį vaidmenį), o talkų vaidmuo (tai lemia da-barties gyvenimas) darosi vis neveiksmingesnis. Atkreiptinas dėmesys į nemažos dalies respon-dentų nuomonę, kad ir kitos institucijos gali bū-ti gana svarbios savivaldžios (vietos) bendruome-nei funkcionuoti.

Šiuo metu savivaldžios (vietos) bendruome-nės veikimas ypač priklauso nuo vietos valdžios (mero, seniūno) požiūrio į valdymo decentrali-zavimą, taip pat nuo vietos bendruomenės ne-formalių lyderių požiūrio į atsakomybės prisiė-mimą sprendžiant vietos problemas, vietos ben-druomenės vietos politikos supratimo lygio ir nuo praktinės sėkmės vietos bendruomenėje spren-džiant įvairias vietos problemas. Tyrimo metu bu-vo aiškintasi, kokia seniūno institucijos įtaka ska-tinant bendruomeniškumą. Respondentai patvir-

Įvairių veiksmų įtaka buriant žmones bendrauti

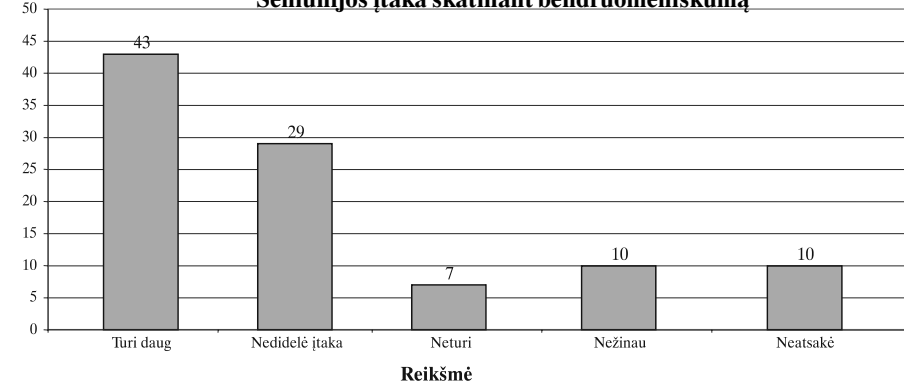

tino hipotetinių teiginių apie seniūnijos žmonių pasitikėjimą seniūnijos galimybėmis šioje srityje. Tai matyti iš 2 grafiko.

Vietos problemų sprendimas vietos valdžiai turėtų reikšti daugiau negu valdyti, o vietos bendruomenei – daugiau negu tik gyventi vietos bendruomenėje. „Vietinės valdžios atstovų pagrindinė užduotis yra nuspręsti, nors nutarimai vieni jų nieko nekeičia. Jus turi įgyvendinti visi piliečiai kartu. „Prastumti“ nutarimai dažnai esti nerealiūs, bet tai nereiškia, kad tas „būtinybes“ reikia priimti be kritikos. Mes suprantame, kad vietiniai rūpesčiai nėra savarankiška, išskirtinė sritis. Vietinė valdžia yra visuomenės valdymo žemiausia grandis. Todėl ji glaudžiai susijusi su visomis kitomis politinėmis struktūromis, pavyzdžiui: kaimyninėmis bendruomenėmis, apskritimis, žeme ir t. t.“[8, p. 4–5].

Tyrimo *Vietos savivalda 2001* metu buvo aiškinamasi, kokie veiksniai šiuolaikiniame postmoderniame pasaulyje turi didžiausią įtaką jaunimui. Paaiškėjo, kad mokykla vaidina didžiulį vaidmenį, todėl galime daryti hipotetinę prielaidą, kad vietos valdžia (pirmiausia seniūnija), turė-

Seniūnijos įtaka skatinant bendruomeniškumą

dama aiškiai mokykla, kaip vietos bendruomenę ugdančios, o ne tik kaip edukacinės ugdomosios institucijos strategiją, gali tikėtis gerų vietos bendruomenės racionalaus veikimo skatinimo politikos rezultatų. Pasak Lazarsfeldo, rašiusio apie „vietinės nuomonės lyderių“ svarbą, būtent iš mokytojų ir dalies mokinių galima tikėtis šio vaidmens, t. y. jie gali būti „vietiniai lyderiai, girdimi vietinių gyventojų“ [2, p. 42].

Nagrinėjant kultūros institucijų vaidmenį savivaldžioje (vietos) bendruomenėje pastebima, kad nedaug vietos bendruomenės žmonių dalyvauja meno kolektyvų veikloje, tačiau, respondentų nuomone, švenčių ir liaudies tradicijų vaidmuo telkiant vietos bendruomenę yra itin teigiamas ir tikslinga tam skirti daugiau dėmesio. Panašias išvadas galime padaryti nagrinėdami tyrimo medžiagą, kuri atspindi respondentų nuomonę apie bažnyčios (parapijos) bei žmogaus fizinį ir socialinį saugumą užtikrinančių institucijų veiklą savivaldžioje (vietos) bendruomenėje. Suaktyvinus šių institucijų bendruomenišką veiklą galima tikėtis, kad savivaldžios (vietos) bendruomenės funkcionavimas bus visai kitokios kokybės.

Išvados

1. Tiek Vakarų šalių, tiek Lietuvos bendruomenių tyrinėtojai nurodo mokslinių savivaldžios (vietos) bendruomenės teorijų pokyčius: nuo bendruomenės, kaip gamybiniais santykiais susijusių

žmonių grupės suvokimo, pereinama prie išsivaizduojamą bendruomenę jungiančių ryšių ir galiausiai XX amžiaus pabaigoje vėl ieškoma konkrečių žmones telkiančių, neformalių bruožų.

2. Nors Lietuvos savivaldžią (vietos) bendruomenę nuolat veikė okupaciniai veiksniai, jos raška, besiremianti prigimtine-paprotine teise,

buvo pastebima ir ypač pasireiškė tarpukario Lietuvoje. Be abejonės, šiai raiškai įtakos turėjo ir gana demokratiškai besiformuojanti savivaldos sistema.

3. Abibrėždami savivaldžios (vietos) bendruomenės sąvoką kaip pagrindinius bruožus išskiriame žmonių tarpusavio interesų bendrumą ir lokalizaciją, kad šią bendruomenę atskirtume nuo kitų galimų bendruomenės raiškos formų.

4. Šiandienos Lietuvoje stebint bendruomeniškumo politikai palankius veiksnius (valdžios požiūris, Vakarų šalių patirties sklaida) galime teigti, jog viešąją politiką vykdančių institucijų (seniūnijos, mokyklos, kultūros įstaigų, parapijų, socialinio saugumo institucijų) bendruomeniškumo skatinimas leidžia tikėtis savivaldžios (vietos) bendruomenės funkcionavimo kokybinių pokyčių artimiausiu metu ir su tuo susijusių pokyčių Lietuvos viešajame gyvenime.

Literatūra

1. Anderson B. *Įsivaizduojamos bendruomenės*. Vilnius: Baltos lankos, 1999.
2. Bauman Z. *Globalizacija: pasekmės žmogui*. Vilnius: Strofa, 2002.
3. Būdvytis S. Bendrijos kaip sociologijos objektas. *Filosofija, sociologija*. 1994. Nr. 1.
4. *Dabartinės lietuvių kalbos žodynas*. Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1993.
5. Duden H. Z. *Deutsches Universalwörterbuch*. München: Dudenverlag, 1989.
6. Dundulienė Pr. *Lietuvių etnologija*. Vilnius: Mokslo, 1991.
7. *Europos kaimo vietovių chartija*. Strasbūras: Europos tarybos parlamentinė asamblėja, 1995.
8. Gisevius V. *Savivaldybių politikos pagrindai*. Vilnius: PMTI, 1994.
9. Grigas R. *Tautos likimas*. Vilnius: Rosma, 1995.
10. Grigas R. *Prolegomenai*. Vilnius: Rosma, 1997.
11. Gurevičius A. *Viduramžių kultūros kategorijos*. Vilnius: Mintis, 1989.
12. *Lietuvių kalbos žodynas*. Vilnius: Mintis, 1968. T. 1.
13. *Lietuvių tarybinė enciklopedija*. Vilnius: Mokslo, 1977. T. 2.
14. *Preliminari rekomendacija dėl piliečių dalyvavimo visuomeniniame vietos gyvenime*. Strasbūras: Teisės reikalų I generalinis direktoratas, 2001.
15. Stačiokas R. *Lietuvos savivaldybių raida*. Kaunas: Vietos savivaldos tyrimo ir mokymo centras, 1991.
16. Stačiokas R. *Miesto savivalda: sisteminis požiūris, socialinė-ekonominė raida ir padariniai*. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla, 1994.
17. *Didžiosios Lietuvos kunigaikštijos 1529 metų statusas*. Čikaga: Algimanto Mackaus knygų leidimo fondas, 1971.
18. Lingis A. *Nieko bendra neturinčių bendrija*. Vilnius: Baltos lankos, 1997.
19. Mačiekus V. *Kaimo savivalda ir dorovė: Konferencijos medžiaga. Etninė kultūra ir tautinis atgimimas*. Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 1994.
20. Rōmeris M. *Valstybė*. T.1. Vilnius: Pradai, 1995.
21. Vaitiekūnas S. *Gyvenviečių geografija*. Vilnius: Vilniaus universitetas, 1989.
22. Bonjean C. M. *The Community as Research Site and Object of Inquiry Community Politics*. New York, London, 1971.
23. Martindale D., Hanson R. G. *Small Town and the Nation. The Conflict of Local and Translocal Forces*. Nestport (Connect), 1969.
24. Friedrich C. J. *Man and his Government. An Empirical Theory of Politics*. New York, 1963.
25. Elazar D. *Community Selfgovernment and the Crisis of American Politics*. Ethnos. 1972. No. 2.
26. Hiller G. A. *Definitions of Community: Areas of Agreement*. *Rural Sociology*. June, 1955.
27. Mayer H. M. *Geography and Urbanism // Scientific Monthly*. July, 1951. Vol. LXIII.
28. SFC. *The Search for Community in Modern America* / Ed. E. Baltzell. New York, 1969.
29. Tōennis F. *Gemeinschaft und Gesellschaft*. Leipzig, 1887.

Saulius Nefas

The evolution and outlook of local communities in contemporary Lithuania

Summary

The article reviews the evolution of self-government institutions and development process of local communities in Western countries and Lithuania. The problematical question is how the work of self-government institutions was affected by local communities in the past, what influence it can cause in modern society.

It is noted, that the attitude of researchers towards local communities fluctuated. Considering that local communities are older than polity, later the research of local community, as a closed industrial system, was started. This kind of turn was determined by industrial revolution and one of the prime changes – personal freedom changed the personal dependence from others. Naturally, the functions of self-government changed toward industrial revolution, the relation between self-government and local communities too, because the theory of political

local self-government, which gives the priority of local government to town government, institutionalized exactly in 19th century.

Considering the fact, that Lithuania didn't have large cities, natural-traditional rights had an impact in inter-war social order in Lithuania. Therefore the influence of traditions is appreciable, when we talk about local communities in modern Lithuania. The sociological research "Local community 2001" showed, that traditional institutions, like the church, the school, cultural institutions and also the institutional subdivision – elders office performs the important role in the working in local community.

Saulius Nefas – M. Romerio universiteto Viešojo administravimo fakulteto Viešojo administravimo katedros lektorius

Telefonas +370 687 35228

Elektroninis paštas saunef@mruni.lt

Straipsnis pateiktas redakcijai 2007 m. kovo mėn.; recenzuotas; parengtas spausdinti 2007 m. birželio mėn.

Už pagalbą rengiant šį straipsnį ir formuojant bendruomenišką pasaulėžiūrą autorius dėkoja šviesios atminties dr. Romui Stačiokui.

DOI: 10.5755/j01.ppa.0.20.27033